

הרב יהודה עמיטל

עת רצון

שיחות לימים הנוראים

עובדו ונערכו בידי הרב יואל עמיטל

אחרית דבר מאת הרב יהודה גלעד

תוכן העניינים

1	בפתח הספר / הרב יואל עמיטל
	חודש אלול
9	פתחי אלול
21	תיקון ותשובה בחודש אלול
	סליחות
31	לשמוע אל הרינה ואל התפילה
39	שומע תפילה
45	אַלְכָּה וְאַשׁוּבָה אֶל אִישֵׁי הָרָאוֹן
51	כדלים וכרשים דפקנו דלתיך
61	"חֲזַקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם" - בין שיגרה להתחדשות
69	עמידה לפני ה' בתפילה ובווידוי
77	נתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח ציבור
87	אוצר של ענווה
95	מכתב לחיילים בחזית
	ראש השנה
101	תקיעה ללא מילים
107	קול פנימי

111	ייחודה של תפילת ראש השנה
119	זכרנו בזיכרון טוב לפניך
125	מלך על כל הארץ
131	תקיעה פשוטה בעולם מסובך
137	שופר כלפנים דמי
141	יְדַבֵּר עַמִּים תַּחְתִּינוּ
149	מלכויות - שתיים שהן אחת
	ראש השנה שחל בשבת
157	תקיעת שופר בשבת
163	קול השופר ושיעבוד הלב
169	פִּי טוֹבִים דְּרִיךְ מִיָּן
	עקידת יצחק
179	מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה
185	חזון ואמונה לשעה ולדורות
191	תכלית העקידה - בין אמונת ישראל לאמונת העמים
199	"וכבש רחמיו" - רגישות אנושית במעשה העקידה
205	נֶאֱחַז בְּסִבְךָ בְּקַרְנָיו
211	עיונים במעשה העקידה
	שבת שובה
231	תשובת השבת - תשובה שבהתבוננות
	זרונות נעשים לו כשגגות -
237	תשובתו של רבי אלעזר בן דורדיא
	יום הכיפורים
245	"ומי מטהר אתכם" - תשובת יום הכיפורים
253	מלכות וייחוד השם ביום הכיפורים

וְנִסְלַח לְכָל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם

- 257 ..... כִּי לְכָל הָעָם בְּשָׂגָה
- 265 ..... בַּת קוֹל הַיּוֹצֵאת בַּיּוֹם הַכִּיפּוּרִים
- 273 ..... חֲרָדָה וּשְׂמֵחָה
- ..... בֵּין יִרְאֵת הָעוֹנֵשׁ לְטַהֲרָה לִפְנֵי ה' -
- 279 ..... עַל אֲמוּנָה יְהוּדִית בְּשׂוֹאָה
- 285 ..... כִּפְרָה וְטַהֲרָה
- 289 ..... שְׁנֵי שְׁעִירִים - שְׁתֵּי כִפְרוֹת
- 293 ..... יָמִים יֵצְרוּ וְלוֹ אֶחָד בָּהֶם

נְעִילָה

- 303 ..... פֶּתַח לִי שְׁעָרֵי צְדָק
- 307 ..... תְּפִילָה חֲדָשָׁה
- 313 ..... "קוֹל דּוֹדֵי דוֹפֵק" - תְּפִילַת נְעִילָה שֶׁל ר' לוי יצחק מברדיטשב
- 317 ..... נְעִילַת שְׁעָרֵי שָׁמַיִם וּפְתִיחַת שְׁעָרֵי הַלֵּב
- 321 ..... תְּפִילַתוֹ שֶׁל תִּינוֹק
- 325 ..... פֶּתַח לְנוֹ שְׁעַר
- 329 ..... אֲשַׁפֵּךְ לְפָנָיו שִׁיחֵי
- 333 ..... "קִמְתִּי אָנִי" - תְּפִילַת שְׁבוּרֵי הַלֵּב

אֲחֵרִית דְּבַר: קוּוִים הַגּוֹתִיִּים וְחִינוּכִיִּים בְּשִׁיחוֹת

- 337 ..... הֶרֶב יְהוּדָה עֲמִיטֵל לַיָּמִים הַנּוֹרָאִים / הֶרֶב יְהוּדָה גִּלְעָד

חודש אלול

פתחי אלול

בסוף פסקיו למסכת ראש השנה, מצטט הרא"ש מפרקי דרבי אליעזר:

בראש חדש אמר הקב"ה למשה: עלה אלי ההרה והעבירו שופר בכל המחנה, שהרי משה עלה להר שלא יטעו עוד בעבודה זרה והקב"ה נתעלה באותו שופר, שנאמר: "עֲלֵה אֶל־הַיָּם בְּתִרְוָעָה" (תהלים מז, ו). לכן התקינו חכמים שיתקעו בשופר בראש חודש אלול בכל שנה ושנה כדי להזהיר את ישראל שישובו בתשובה, שנאמר "אִם יִתְקַע שׁוֹפֵר בְּעִיר וְעַם לֹא יִחָרְדוּ" (עמוס ג, ו). וכדי לערבב את השטן שלא להשטין על ישראל (פסקי הרא"ש ראש השנה, פרק ד' סימן י"ד).

הדברים הובאו להלכה גם בטור (אורח חיים, סימן תקפ"א). בחודש אלול עלה משה רבינו להר סיני בפעם השנייה לקבל את הלוחות השניים. תקיעת השופר במחנה מכריזה על שני עניינים מרכזיים: האחד, הודעה לישראל על העלייה לקבלת התורה; והשני, התרעה שנועדה למנוע טעות נוספת של הליכה אחר עבודה זרה.

לשם מה נחוצה הודעה על קבלת התורה? נראה, שהתקיעה מבקשת לומר לישראל שהדרך ארוכה וקשה, ויש להתכונן לכך, ולדעת שהולכים לקראת מתן תורה. זו המשימה הראשונה של חודש אלול: הצורך להציב לעצמנו יעד ומטרה שלקראתם אנו צועדים.

קראנו בפרשת "כי תצא" את פרשיית בן סורר ומורה. לדעת הרמב"ן, פרשייה זו מציבה בפנינו מטרה חינוכית, אשר למעשה ניתן לראותה כמטרת חיים - חיים של קדושה. בן סורר ומורה עובר שתי עבירות: הוא מורד בהוריו וממרה את פיהם, וכמו כן זולל וסובא. חכמים הדגישו כי הוא זולל וסובא מאכלים כשרים, ואם אכל נבילות וטריפות, ואפילו מאכלים האסורים מדרבנן בלבד, אינו נעשה בן סורר ומורה. הרמב"ן מסביר, שהעוון החמור של בן סורר ומורה הוא שאיננו אוכל באופן נאות, ובכך עובר על מצות התורה "קְדוּשִׁים תִּהְיוּ" (ויקרא יט, ב) ו"אתו תַּעֲבְדוּ ובו תִּדְבְּקוּן" (דברים יג, ה). נמצא, אם כן, שהתורה דורשת אפילו מנער צעיר להתקדש, ואם עבר על דרישה זו, הוא עלול להפוך לבן סורר ומורה.

משמעות מצות "קדושים תהיו" היא, שאין להסתפק בקיום המצוות המעשיות ותו לא. עלינו לשאוף להגיע למדרגה אנושית נעלה, המקיימת מצד עצם מהותה "קדושים תהיו". התורה הגבילה את אכילת הבשר, משום שהשאיפה היא שאדם יהיה רוחני יותר, ושהחומרנות ותאוות הגוף לא יתפסו את המקום המרכזי בחייו. עוד בהיותו נער עליו לשאוף ולהגיע לחיים רוחניים יותר, מוסריים יותר, שקולים יותר וטהורים יותר. השאיפה לקרבת א-לוהים היא דרישה מכל נער יהודי, מכל אדם. על אדם מישראל לשאוף לעצב את דמותו כך שתהיה אמיתית יותר ומוסרית יותר. מי שלא השכיל לנהוג כן, מכונה בפי הרמב"ן (ויקרא יט, ב) "נבל ברשות התורה".

מבן סורר ומורה למדנו, שאף המקפיד על קלה כחמורה בענייני כשרות עלול להפוך "נבל ברשות התורה".

*

כאמור, תקיעת השופר הנהוגה בחודש אלול מבקשת להגדיר את היעד והמטרה. לדידנו בישיבה, קיימת חובה לתרגם את היעד לביטוי עיקרי אחד: לשאוף להיות תלמיד חכם, שאיפה שפירושה רצון לידיעת התורה ולעיסוק מתמיד בה. בימינו קיים הכרח לשאוף להיות תלמיד חכם, אף יותר מאשר היה בדורות קודמים. חז"ל קבעו כי "לא עם הארץ חסיד", אך בימינו אפילו מי שהינו יהודי פשוט, ולא "חסיד", נדרש להיות תלמיד חכם. בעבר יכול היה אדם מישראל להיות יהודי טוב גם מבלי שהיה תלמיד חכם ומבלי שעסק בתורה. מי שהכיר את בני הדורות הקודמים יודע היטב שנמנו ביניהם גם יהודים פשוטים, עובדי כפיים, שהיו יהודים טובים אף שלא הרבו בלימוד תורה. אך בימינו ובתקופתינו תופעה כזאת כמעט בלתי אפשרית, ולכך גורמים שונים, שאבקש לפרטם.

הגורם הראשון קשור לנסיבות התקופה. כלל גדול בידינו, כי אדם מישראל נדרש להיות מודע למקום ולזמן שבהם הוא חי. בתחילת ספר דברים נמנו המקומות והזמנים שבהם אמר משה את דבריו לעם: "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן", "בְּאֶרֶץ מוֹאָב", "בֵּין פְּאָרְזַן וּבֵין תְּפֹל וּלְבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב", "בְּאֶרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֲשֵׂתֵי עֶשֶׂר חֹדֶשׁ בְּאָחָד לַחֹדֶשׁ". התורה רואה חשיבות רבה באיזכור מדוייק של המקום והתקופה.

אנו חיים בתקופה שבה החשיפה לתרבות הרחוב חודרת לכל פינה בתודעתנו, ובאמצעים שונים. בימי קדם, כאשר התגורר יהודי בעיירה קטנה הוא כמעט לא נחשף לדברים שנגדו את אורח

חייו. חברתו היתה הומוגנית, ובשגרת יומו הלך לבית הכנסת, שב לביתו, יצא לעבודתו, וכאמור, לא נחשף לאותם תכנים שאנו חשופים אליהם כיום. אנו מעוניינים לדעת מה קורה בעולם, ולשם כך קוראים עיתון. בקריאת העיתון, כמו גם בחיבור למקורות מידע אחרים, אנו קולטים גם תרבות אחרת. משום כך, יש כיום צורך ברמה אחרת של יראת שמים ולימוד תורה, רמה שונה מזו שנדרשה בדורות הקודמים.

הגורם השני נעוץ באורחות חיינו: בעולם בן ימינו יש לאנשים הרבה פנאי וכתוצאה מכך נוצרה תרבות של פנאי. מדי פעם עולה לדיון שאלת המעבר לחמישה ימי עבודה בשבוע, ואף באותם ימי עבודה, בדרך כלל אין עובדים מעלות השחר ועד צאת הכוכבים. אורח החיים שלנו בנוי על הרבה שעות פנאי, ואחת הבעיות המרכזיות היא מה לעשות בזמן הפנוי. ככל שהטכנולוגיה מתקדמת, הופכת בעיית הפנאי לבעיה עולמית. וזאת לידע, במקום שאינך מכניס תורה, ייכנסו דברים אחרים; אין דבר נייטרלי! אדם אינו רשאי לומר "אני לא למדן", משום שאם לא ילמד, סופו שיעסוק בדברים בטלים.

הגורם השלישי המאפיין את זמננו, מתמקד בעימות האינטלקטואלי שבו אנו שרויים יום ויום ושעה ושעה, לעתים בלא מודעות. אנו נמצאים בסביבת תרבות חילונית, בעולם חילוני המכריז על מלכותו יומם ולילה. העימות עם עולם זה מתעורר על כל צעד ושעל, ומכך עולות בעיות בתחום האמונה, בתחום יראת שמים ובתחום קיום המצוות. המסוכן מכל הוא העובדה שלא תמיד אנו מודעים לעימות זה. עימותים שאין אנו מודעים אליהם משפיעים עלינו, ולכן יש צורך בצידוד לוחמה אינטלקטואלי חזק, המבוסס על לימוד התורה.

הגורם הרביעי קשור לשוק העבודה המודרני. הבה נהיה כנים: במחשבת רובנו, אלו היושבים כאן בבית המדרש, נתפס הדיבור על פרנסה כמתקשר לעיסוק אינטלקטואלי, לקריירה הדורשת מחשבה. הדברים אמורים לא רק לגבי מי שמכוון את עתידו לרבנות או להוראה, אלא לגבי כל מי שחושב לרכוש לו מקצוע. איך נראה אם ננצל את החלק החשוב ביותר שבגופנו, את המוח, רק לצרכים של פרנסה, לשם קידום אישי, למטרות קריירה, ולא לעבודת הבורא?! את עבודת ה' נותיר רק לאיברים: לפה האוכל מצה, לנטילת הידיים, לרגליים הצועדות לבית הכנסת, אך לא למוח. כיצד ייתכן שהאינטלקט, השכל, שהוא גאוות האדם, לא יהיה מרכזי בעבודת הבורא? בימי קדם אנשים לא הוגיעו את מוחם בנושאים עיוניים לצורך פרנסתם, אלא עסקו בנגרות, בסנדלרות או בשאר מקצועות שלא דרשו השכלה מיוחדת. אנו, הרגילים להעסיק את מוחנו לצרכים קיומיים, וכי נעשה זאת רק לצרכי הגוף ולא לצרכי הנשמה? הגורם החמישי כרוך במאורעות התקופה. זכינו לכך שמאות אלפי יהודים עלו לארץ ישראל בעת האחרונה.¹ מסופקני אם אלף מהם יודעים תורה מהי, אם שמעו אי פעם על אברהם אבינו. עלייתם לכאן עשויה לשנות את המאזן החברתי במדינת ישראל. אם היום לימודי היהדות הם נחלת מיעוט הציבור, הרי שקיימת סכנה מוחשית שהפער בתוך העם היהודי בין היודעים מהי תורה ובין אלו שאינם יודעים, ילך ויגדל עוד ועוד. עלינו מוטל להדגיש באורחות חינוך, וגם ללמד לרבים, את הייחוד שבתורה. לא ייתכן להעמיד מול אותם מאות אלפי אנשים שלא שמעו על התורה רק עמי ארצות. נדרשת

1. הערת העורך: הרב עמיטל מתייחס לגלי העלייה הגדולים מברית המועצות בשנים תש"נ-תש"ס.

הקמת אליטה של ציבור איכותי שיוכל לעמוד מול כל אלה, ואליטה זו תקום רק על ידי לימוד תורה.

הגורם האחרון שאני רוצה להזכיר קשור למעמדנו בחברה הישראלית. איננו שואפים להתנתק מענייני הציבור ומצרכיו, אנחנו מעורבים בנעשה בעם ומעורים בו. כל ה"הסדר" בין הישיבה ובין הצבא הוא ביטוי למעורבותנו זו. וזאת למודעי: לא ניתן להיות מעורב בחברה חילונית ללא בסיס תורני איתן. ללא תורה לא ייוותר בידינו דבר!

*

יסוד התורה הוא התורה שעל פה, "לא כרת הקדוש ברוך הוא ברית עם ישראל אלא בשביל תורה שבעל פה" (גיטין ס ע"ב). יסוד הכל הוא הוויות דאביי ורבא, ואחריהן יש מקום לתנ"ך ולמחשבה. בתורה שבעל פה יש סוד מיוחד, יש בה קסם. על ידי לימוד תורה שבעל פה אדם מתקשר לקדוש ברוך הוא. נאמר במדרש:

"ויקחו לי תְּרוּמָה" (שמות כה, ב) ... ויש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו? אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: מכרתי לכם תורת, כביכול נמכרתי עמה, שנאמר: "ויקחו לי תְּרוּמָה".

משל למלך שהיה לו בת יחידה. בא אחד מן המלכים ונטלה ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו, אמר לו: בתי שנתתי לך יחידית היא – לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך, אלא זו טובה עשה לי שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי.

כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: נתתי לכם את התורה; לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו, שנאמר: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ" (שמות כה, ח) (שמות רבה, פרשה ל"ג אות א').

אם קניית תורה קניית קירבה ודביקות לקדוש ברוך הוא. אי אפשר להבין סוד זה, אך דעו שמי שינסה דרך אחרת המבססת את עיקר הלימוד על מחשבה, על תנ"ך, או על נושאים אחרים - סופו להיכשל. הבסיס לכל: לאמונה, לתורה, ליראת שמים ולחיבוב מצוות הוא התורה שבעל פה. לאחר מכן יש צורך להוסיף תנ"ך ומחשבה, אגדה ומוסר, אבל יסוד היסודות הוא התורה שבעל פה.

*

המדרש המובא בפתח הדברים קובע, כי מטרתה השנייה של התקיעה בראשית אלול היא למנוע טעות נוספת אחר עבודה זרה. נתאר לעצמנו את התסכול של עם ישראל לאחר מעשה העגל. תודעת הכישלון שבעשיית העגל סמוך מאוד לקבלת התורה בוודאי רדפה את ישראל כשהתכוננו לקבלת הלוחות השניים. ואמנם, "וַחֲטָאתִי נִגְדִי תָמִיד" (תהלים נא, ה) - זהו אחד היסודות של אלול. הדברים אינם מכוונים דוקא כלפי חטא מסויים. עלינו לבדוק את עצמנו: מה עומק האמונה שלנו? עד כמה אנו זהירים במצוות? מהי זיקתנו לחיבוב מצוה? מהו יחסנו לזולת? מה מידת אחריותנו כלפי החברה? מה עיקר ומה טפל אצלנו? מה עומד במרכז חלומותינו? מהן הבעיות המעסיקות אותנו? מה רמת יראת השמים שלנו, ומה מידת זיקתנו

לתורה? כל אלה הם "חטאתי נגדי תמיד", ועליהם להטרידנו ולחייב אותנו לפשפש במעשינו.

עלינו לפשפש במעשינו גם בכל הנוגע לתפילה ולברכות. אומרים אנו פעמים רבות בכל יום "אשר קדשנו במצוותיו". אמירה זו איננה פורמאלית בלבד, היא מבטאת את התקדשותנו מכוח המצוות. לכן, עלינו לתת את הדעת על אופן אמירת הברכות והתפילות. נאמר בתהלים "וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפָּךְ שִׁיחוֹ" (קב, א); האם אנו מסוגלים לעמוד לפני הקב"ה ולשפוך שיח? האם אנו מקפידים על כך?

ובתחום נוסף: האם אנו חשים שעה שעה את הרוח שבלימוד התורה ובקיום המצוות? הנביא אומר: "חֲזַקוּ עָלַי דְּבַרְיֶיכֶם אָמַר ה' וְאַמְרֹתֶם מֵהַ נְדַבְרֶנּוּ עֲלֵיךְ" (מלאכי ג, יג). הקדוש ברוך הוא פונה בתביעה: דיברתם עלי קשות. בני ישראל אינם מבינים: מה דיברנו? חס ושלום, לא דיברנו עליך דבר! על כך משיב הנביא: "אַמְרֹתֶם שְׂוֵא עֲבַד אֱלֹהִים וּמֵה בָּצַע כִּי שִׁמְרָנוּ מִשְׁמֵרְתוֹ וְכִי הִלְכָנוּ קִדְרָנִית מִפְּנֵי ה' צָב-אוֹת: וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאֹשְׁרִים יָדִים גַּם נִבְנוּ עֲשֵׂי רִשְׁעָה גַם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמְלְטוּ" (שם, יד-טו). אתם אומרים "שוא עבד א-לוהים": מה זה משנה? דתיים ושאינם דתיים, שומרי מצוות ושאינם שומרי מצוות, מה אנו מרוויחים מקיום המצוות? אמנם, הקב"ה ציוונו ואנו מקיימים, והרי "כך כתוב במשנה ברורה", אך לאמיתו של דבר מה הרווח בכך?

אם איננו מרגישים שעה שעה ורגע רגע את הרוח הגדול שבהנחת תפילין, בשמירת שבת או בקיום המצוות בכללן, הרי מעשינו הם בבחינת "חזקו עלי דבריכם" או "שוא עבד א-לוהים". זהו היסוד השני בעליית משה רבינו להר סיני, וזהו היסוד השני שבחודש אלול. הדברים מבוססים, כאמור, על תודעת הכישלון,

ועל התיסכול הנובע מן הפער בין המקום שבו רוצים וצריכים אנו להיות, ובין המקום שבו אנו מצויים.

*

יסוד שלישי הנוגע לעלייתו האחרונה של משה רבינו להר סיני לשם קבלת הלוחות השניים הוא "פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לְחַת אֲבָנִים פְּרָאשִׁימִים" (שמות לה, א). הלוחות אינם כתובים באצבע א-לוהים כלוחות הראשונים, ויש לחוצבם באבן, בעבודה קשה. חז"ל אומרים על יצר הרע: "אם פגע בך מנוול זה - משכהו לבית המדרש" (סוכה נב ע"ב). ר' מנחם מנדל מקוצק שאל: מהו מנוול "זה"? והשיב: מנוול זה הוא המנוול שפגשת מחוץ לבית המדרש, אך דע לך שבבית המדרש מחכה לך מנוול אחר, יצר הרע בלבוש שונה. אחת מדרכי היצר הרע היא לטעת בך את התחושה שבית המדרש "יענה את הכל". אל תעשה מאמץ, ובית המדרש ייצור את האווירה, וישפיע עליך מאליו.

חשוב לזכור, כי לא תיתכן אווירה של "אלול" בלי "פסל לך", בלי עבודה קשה. האווירה שבבית המדרש בוודאי מוסיפה להרגשה, אך מי שבונה את חייו רק על אווירה לא עשה דבר, אווירה בלבד היא "עסקי אויר". בבית המדרש יש צורך בהתמודדות עצמית ובהתגברות על התלות במצבי רוח שונים. תלמיד בבית המדרש נדרש לקום לעבודת ה' בין אם חושק בכך ובין אם לאו. עליו להגיע בזמן לבית המדרש, ולפתוח את הגמרא בכל מצב רוח. ההתמודדות העצמית היא עבודה קשה ללא הפסק. בתחומים אחרים, המתכונן לבחינה מודע היטב לכך שמשעה שיקבל את ציונו, יזכה לתחושת פורקן, לסוף פסוק. לא כך בעבודת ה', אשר בה ההתמודדות נמשכת ומתמדת.

שנים אלו בישיבה עשויות להיות הפוריות ביותר בחייכם, אני מקנא בכם! מי שלא מנצל את השנים הללו – ראוי שיכוזו לו. אפשרויות כמעט אין סופיות נפתחות בפניכם, ומי לא ינצל עד הסוף את ההזדמנות?! "לאו דיין בר נש" (ראה שבת קיב ע"ב).

*

בקבלת הלוחות השניים נאמר "וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ" (שמות לה, ג), וכתב רש"י שם:

הראשונות על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלה, שלטה בהן עין רעה, אין לך מדה יפה מן הצניעות.

לא עשיית רושם, לא רעש, לא חיצוניות אלא פנימיות; זהו קנה מידה אחר. מי שמרגיש שאצלו החיצוניות היא עיקר, נדרש לתקן זאת. יראת שמים חיצונית ויראת שמים פנימית הן שתי מידות שונות לחלוטין. הפנימיות נחוצה לא רק ביראת שמים, אלא גם בקיום מצוות. ישנן מצוות רבות שאינן דורשות מאיתנו מאמץ מיוחד: הולכים לבית הכנסת, קונים מאכלים כשרים, מברכים ברכת המזון וכן הלאה. אך גם ביחס לאלה, יש צורך להעלות את השער, להשקיע יותר בפנימיות הדברים. כאשר מתמקדים בפנימיות המצוות, האתגר הוא ללא ספק גדול יותר.

לשם כך נתכנסנו אל בית המדרש. יש לזכור כי לעיתים אנו עלולים ליפול ליאוש, לאבד את האמונה בכוחותינו. אדם צריך לדעת להתחזק גם באמונה בכוחו, כמאמר רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני שיר השירים, רמז תתקפ"ח): "פתחו לי פתח כפתחו של מחט". די בפתחו של מחט, "ואני אפתח לכם כפתחו של אולם".

בעלי המוסר מסבירים, שהפותח פתח כחודו של מחט ביריעת בד, עלול לאבד את הפתח - הוא קיים, אך בלתי נראה. הקב"ה מבטיח, שאם נפתח אפילו פתח זעיר הוא יוותר פתוח, הוא יישמר. אם כך יקרה, מובטחים אנו: "ואני אפתח לכם כפתחו של אולם".

תיקון ותשובה בחודש אלול

בראש חודש אלול עלה משה רבינו להר סיני לקבל לוחות שניים, והעבירו קול שופר במחנה. תקנת חכמים לתקוע בשופר בחודש אלול מבוססת על אותו שופר במחנה, והתקיעה באה להזהיר את ישראל לשוב בתשובה (ראה טור אורח חיים, סימן תקפ"א). ננסה לשחזר את אותו חודש במחנה ישראל, לאחר שבירת הלוחות בשבעה עשר בתמוז, ולאחר שמשה רבינו התפלל ארבעים יום עד שנענה ונצטווה לעלות ולקבל לוחות שניים. פרק הזמן שעבר בין הרוממות שבמתן תורה באמירת "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" ובהבטחת "וְהָיִיתֶם לִי סֻגָּה", ובין מעשה העגל והאיום "הֲרַף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֶם" היה קצר ביותר. רבותינו ז"ל הרגישו בכך, ודרשו:

דאמר עולא: עלובה כלה שזינתה בקרב חופתה. אמר רב מרי ברה דבת שמואל מאי קרא? "עַד שֶׁהִמְלִיךְ בְּמִסְבוֹ נְרָדִי נָתַן רִיחוֹ" (שיר השירים א, יב) (גיטין לו ע"ב).

תודעת הכישלון היתה מוחשית אצל עם ישראל החל מי"ז בתמוז, כאשר שיבר משה את הלוחות וציוה להרוג כל זכר, ועד לראש חודש

אלול. בני ישראל ודאי לא שכחו את תפילת משה עליהם בהיותם נתונים במשבר עמוק.

והנה, הגיע ראש חודש אלול, והקב"ה אומר למשה לשוב ולעלות אל ההר. נראה שהספיקות עדיין מכרסמים: האמנם סלח הקב"ה? האמנם נשכח חטא העגל? ואם אמנם נשכח חטא העגל, שמא שכח הקב"ה גם את השעות היפות ואת המעמד הגדול של מתן תורה? חששות אלה הובעו על ידי חז"ל בזיקה לנבואת ישעיהו:

וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזַבְנִי ה' וְה' שָׁכַחְנִי: הִתְשַׁכַּח אֲשֶׁה עוֹלָה מֵרַחֵם בְּן בְּטָנָה גַם אֱלֹהֵי תִשְׁכַּחְנָה וְאֲנֹכִי לֹא אֶשְׁכַּחֶךָ: (ישעיהו מט, יד-טו)

ודרשו חז"ל:

אמרה לפניו: רבנו של עולם, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל?
אמר לה: "גם אלה תשכחנה".

אמרה לפניו: רבנו של עולם, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני?
אמר לה: "ואנוכי לא אשכחך" (ברכות לב ע"ב).

במדרש פרקי דרבי אליעזר, שעליו ביססו חכמים את המנהג לתקוע בשופר בחודש אלול, נאמר שהתקיעה עם עליית משה להר באה להזהיר את ישראל שלא יטעו עוד בעבודה זרה. ואנו תמהים: האמנם חשש זה עודנו במקומו? ארבעים יום עברו מחטא העגל, עם ישראל שב בתשובה ואף הביע את החשש שמא מעשה העגל לא יישכח; האם במצב כזה קיים עוד חשש שיטעו בעבודה זרה?!

כדי להבין מדרש זה יש לבחון מה היו המניעים לחטא העגל. על פי הבנת רבים מן הראשונים, ובמיוחד לדעת רבי יהודה הלוי,

בני ישראל היו בטוחים כי הם הולכים בדרך הנכונה, אלא שהרגישו צורך במעשה מוחשי. ריה"ל כותב (ספר הכוזרי, מאמר א' פסקה צ"ז) כי היתה בהם השתדלות מיותרת, וצורך דתי בעשיית "נעבד מורגש". בני ישראל לא יכולים היו להחזיק בשתיקה ובחוסר מעש ארבעים יום שלמים לאחר מעמד הר סיני. במעמד הר סיני זכו ישראל לנבואה שניתנה באימה, ברדת וכיראה, והם ביקשו לתת ביטוי מוחשי לחוויה זאת.

משה רבינו ידע שבני ישראל לא ישובו ויעשו עגל, אך הוא חשש שמא הרצון להעניק ביטוי מוחשי לרגש, יוביל לבחינה אחרת של עבודה זרה. לשם כך היה צורך בתקיעת שופר. תקיעה זו מזכירה לנו, שכל עבודה שלא נצטוונו בה היא מעין עבודה זרה! לא חוויה דתית עלינו לחפש, אלא קיום פשוט של דבר ה'. לא הכוונה וההתלהבות הדתית חשובות, אלא הציות למצוות שציונו הקב"ה.

*

באמצעות הלוחות השניים מסבירה לנו התורה כיצד יש לתקן את הכישלונות. שני אופנים של תיקון רמוזים בנתינת הלוחות השניים. האופן האחד הוא בחינת "פְּסַל לְךָ" (שמות לז, א). בעוד שהלוחות הראשונים נכתבו על ידי הקב"ה, "כְּתָבִים בְּאֶצְבְּעֵי אֱלֹהִים" (שמות לא, יח), בלוחות השניים נאמר "פסל לך", עשה זאת בעצמך. כדי לחזור בתשובה אי אפשר לסמוך רק על האווירה בבית המדרש, אין לסמוך על אווירת "אלול", אלא "פסל לך" בעצמך, במאמץ ובשקידה. הלוחות השניים אינם מעשה א-לוהים, והמכתב אינו מכתב א-לוהים. אמנם הירהור תשובה גם הוא דבר גדול, אך על מנת לשנות מהלך באופן משמעותי, לשנות מידה, לשנות דרך, יש צורך לחצוב באבן.

האופן השני מבוסס על הפסוק: "וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם אִישׁ אֶל יָרֵא בְּכָל הָהָר" (שמות לד, ג). בלוחות הראשונים נאמר "וְעֲלִיתָ אִתָּהּ וְאֶהְרֵן עִמָּךְ" (שמות יט, כד), ואילו בלוחות השניים איש אינו עולה להר. הלוחות הראשונים ניתנו בקולות וברקים, ואילו הלוחות השניים בדממה, מפנימיות הנפש, בחשאי.

*

משה רבינו עולה להר סיני בפעם השלישית לאחר שהשתדל לתקן את הטעוץ תיקון, ומקוה שעם ישראל לא יבקש חוויות דתיות, אלא אך ורק את דבר ה'. והנה, לפני שנותן לו הקב"ה את הלוחות, הוא מוסר לו את שלוש עשרה מידות הרחמים ואת סדר תפילה. בגמרא נאמר:

"ויעבר ה' על פניו ויקרא" – אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו: מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם (ראש השנה יז ע"ב).

מה פירושו: "יעשו לפני כסדר הזה"? הקדמונים ביארו, שלא מספיק לומר את י"ג המידות, צריך לעשות מעשה, צריך להידבק במידותיו של הקב"ה! צריך להעביר כל מידה לאפיקים מעשיים, בעיקר בעניינים שבין אדם לחבירו. בספר תומר דבורה הוסבר הקשר שבין כל מידה ממידות הרחמים להנהגה שבין אדם לחבירו: מידת "מִי אֶל-כְּמוֹךְ", המידה הראשונה, "מורה על היות הקב"ה מלך נעלב, סובל עלבון", ומחנכת אותנו להתנהג בסובלנות; מידת "נִשְׂא עֵוֹן", המידה השנייה, מחנכת את האדם "לסבול עול חבירו ורעותיו", וכן הלאה.

בני ישראל חשבו שהתיקון לחטא העגל נוגע רק בעניינים שבין אדם למקום, בתשובה מעבודה זרה. אך מתברר, שאי אפשר להגיע לסליחה מוחלטת ולקבלת התורה אם אין אנו מפנימים את משמעות י"ג המידות החודרות לתודעת העם ולתודעת האדם, ומשנות באופן מהותי את יחסיו עם הבריות. במשנה באבות שנינו:

רבי ישמעאל אומר: ... והוי מקבל את כל האדם בשמחה (אבות, פרק ג' משנה י"ב).

ופירש הרמב"ם שם:

צריך שתקבל כל אדם, קטן וגדול, בן חורין ועבד, כל איש ממין האדם בשמחה.

תשובה צריכה להתחיל בין אדם לחברו, צריכה להתחיל בבית ובכית המדרש. איך אתה מקבל את חברך, בין גדול בין קטן, בין בן הארץ ובין בן חוץ לארץ. יש לכולנו כישרון גדול לבקר, לנתח ולשפוט את הנעשה סביבנו, אולם מצד שני, יש לנו גם נטייה לטייה, להסתיר, להסביר ולתרץ כל דבר. בדרך כלל, יכולת הביקורת שלנו באה לידי ביטוי בנוגע לזולת, אך בכל הנוגע לעצמנו, יש לנו הסברים ותירוצים. בימים אלו של חשבון נפש ותשובה צריך להפוך את הסדר: בנוגע לעצמנו עלינו להיות בעלי ביקורת, ובנוגע לזולתנו נשתמש בלימוד זכות וסנגוריה, נקבל כל אדם בשמחה. נאמר בגמרא:

אמר רבי יוחנן: טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב, שנאמר: "וּלְבָן שֵׁנִים מְחַלֵּב" (בראשית מט, יב) – אל תקרי לבן שינים אלא לבון שינים (כתובות קיא ע"ב).

כיום אנחנו חיים בעולם מנוכר שחסרה בו התייחסות לפרט. המקום הראשון שבו צריך לצאת מן הניכור הזה הוא בבית המדרש. בימי הרחמים והסליחות אנו צריכים לשחזר את ה"אלול" שלאחר מתן תורה: את תודעת הכישלון, את חציבת הסלע, את העבודה הפנימית בחשאי. אך עוד לפני כן, אנו פותחים בסדר הסליחות בשלוש עשרה מידות, המלמדות הנהגות מעשיות, בעיקר בעניינים שבין אדם לחברו.

*

הרשו לי לחלוק עמכם הרגשה אישית. עברו עלי בחיי שלוש תקופות של ימי סליחות. התקופה הראשונה היתה תקופה שבה יהודים בחו"ל ישבו בשקט ובנחת. שנאת ישראל היתה נסבלת, ואף אחד לא דאג מה יהיה. היו יהודים ציוניים שדיברו על כלל ישראל, אך לא מתוך מצוקה כי אם מתוך אידיאל. בתפילה דאג כל אחד לעצמו; מי יחיה ומי ימות, מי בקיצו ומי לא בקיצו.

בתקופה השנייה, בזמן השואה, דאג כל אחד להישרדותו האישית. לא דיברו על כלל ישראל אלא רק חשבו איך לשרוד, איך לעבור את הימים הנוראים ההם.

אנחנו בתקופה שהדאגה היא לאו דוקא להישרדות האישית. על אף שבימים אלו ישנם פיגועי טרור - שהקב"ה יצילנו מהם - רוב האנשים בארץ אינם חוששים מה יקרה להם באופן אישי. עיקר הדאגה שלנו היא מה יהיה עם עם ישראל? מה יהיה עם מדינת ישראל, עם ארץ ישראל? בתקופה כזו, אדם עלול לחשוב: כשיש דאגות גדולות לכלל, מה זה משנה אם אני הקטן אהיה יותר טוב או פחות טוב? האם זאת הבעיה שנוגעת לכלל? הרי זו בעיה אישית שלי! והרי קיימות בעיות כלליות, של העם, של המדינה! יש

תחושה כאילו אנחנו שמים בצד את עצמנו, ונתונים לכל הדאגות של עם ישראל.

עלינו להתחזק גם בדברים פרטיים. יש לזכור את הגמרא האומרת:

אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמביאה את הגאולה, שנאמר: "וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשִׁבְי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב" (ישעיהו נט, כ) – מה טעם "ובא לציון גואל"? משום ד"שבי פשע ביעקב" (יומא פו ע"ב).

רבי יונתן מדבר כאן על גאולה, אך לאו דווקא על הגאולה השלימה, אלא על גאולה יומיומית. גאולה שלימה היא מדרגה אחרת, אך בתחילה ישנה גאולה יומיומית, המבוססת על התשובה האישית של כל אחד ואחד מאיתנו. התשובה שלנו אינה מנותקת ממה שקורה לעם ישראל, אלא דוקא מחוברת, ויש לה משמעות גם במישור הכללי. החיפוש האישי והתיקון האישי איך אָרָאָה מחר, איך אָרָאָה מחרתיים, אינו מנותק מהדאגות הכלליות ומגורל הכללי. כך כותב הרמב"ם:

צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב, חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה, עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה, שנאמר: "וְצַדִּיק יְסוּד עוֹלָם" (משלי י, כה) – זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו (הלכות תשובה, פרק ג' הלכה ה').

יהי רצון שנוכה לכך!